

Looking at Yunus Emre from Interdisciplinary

Selin Zeyrek^{id}

Sakarya University of Applied Sciences, Language Education-Teaching Application and Research Center, Sakarya, Turkey

ABSTRACT

It is a fact that many people can find something from different aspects in Yunus Emre, one of the most important values of Turkish Culture. While Yunus Emre is like everyone else, he is also an example to many with his wisdom. What removes him from being an ordinary historical personality is that he has the ability to reflect the individual and society thanks to his accumulation. Yunus Emre, on the one hand, reveals the human and the things about human beings with his discourse, on the other hand, mirrors the society and the state of the society. Human and the material-spiritual basic elements around him are included in Yunus Emre's discourse. His style is both noticeably sharp and equally sensitive. The solidity of the literary background in his expressions makes itself felt clearly. His intellectual background and justifications also prove the solidity of his idea base. His view of the world and faith has not only carried him beyond his time to the present, but also continues to carry him to the future. In this study, the main literary and intellectual studies on Yunus Emre were focused, new interpretations were brought to these evaluations and common reference points were determined. It was stated that the determined issues could be evaluated in terms of new perspectives and different fields, and the necessity of considering Yunus Emre from various disciplines of social sciences was pointed out.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 09.04.2023

Received in revised form: 27.05.2023

Accepted: 01.06.2023

Available online: 30.06.2023

Article Type: Review

Keywords: Yunus Emre, history of literature, poetics, economy-politics

© 2023 SAÜTAD All rights reserved

Extended Summary

Yunus Emre is a remarkable and important Turkish poet who lived in the 13th century. Yunus Emre, who lived in Anatolia, contributed to many different aspects of Turkish culture. He contributed significantly to the enrichment of the Turkish language and Turkish literature with his poems. Yunus Emre's poems also show the bond of Turkish culture with folk culture. Yunus Emre's lifestyle is an important part of the Turkish structure. Yunus Emre has revealed important ideas about human, love and tolerance. In his poems, there is a worldview that ignores the differences between people. Yunus Emre believed that people should live in love and respect. With this deep thought structure, it has become one of the basic values of Turkish culture. One of the prominent elements in Yunus Emre's poems is the love of God. Yunus Emre expressed his love for Allah in his poems. While touching on different themes in his poems, he is also written in a language that people can understand. However, it is known that he also dominates artistic expression. His poems have made important contributions to the enrichment of the Turkish language and Turkish literature.

Yunus Emre's lifestyle is also a part of Turkish culture. He lives a simple life as a dervish. Dervish tradition holds an important place in Turkish lands. Yunus Emre's life is important as it shows that the tradition of dervishism is a way of life in Turkish lands. Yunus Emre's life and art can be discussed in

Corresponding author's address: Sakarya University of Applied Sciences, Turkish Language Teaching, Application and Research Center, Serdivan/Sakarya, Turkey.
e-mail: slnzyrk@gmail.com

many ways. Yunus Emre's use of language and poetic style is unique to him. In the context of the universality of Turkish, the most striking element is that Yunus Emre's works are simple, understandable and impressive. Yunus Emre's way of understanding and living Islam has been frequently discussed in terms of Islamic culture and tradition. The mystical teachings and Islamic values in his works give important clues about Islamic texts. His poems; It is rich in human existence, the meaning of life, moral values and similar issues. Yunus Emre's works also deal with issues such as social values, human rights, freedom and justice. For this reason, Yunus Emre's works are very rich in terms of social and cultural resources. It gives information about the period in which Yunus Emre lived, Turkish culture, history and social structure. His lifestyle and poems provide information about the traditional way of life of the Turks. It can also be said that his works can be examined in terms of psychological teachings. These issues are open to discussion, especially on topics such as family, the meaning of life, death and love.

Apart from fields such as mysticism, literary history and poetics, ideas that can look at Yunus Emre from different perspectives have emerged. Kojin Karatani's isonomy ideas are remarkable in this context. According to Karatani, modern capitalist individual identity creates a global identity while eliminating nationality and culture. In this process, people's behavior patterns also begin to change. Ionomy, on the other hand, aims to achieve economic development in a sustainable and equitable way. This approach addresses economic differences between countries and aims to ensure that everyone benefits equally in the development process. Ionomy argues that sustainable economic growth and social justice can coexist. In this context, a reading of Yunus Emre can be made on the basis of economy, politics and isonomy (Göçer, 2021). Yunus Emre's poems contain important messages about social order and explanations. Moral values, including economic relations, come to the fore in Yunus Emre. He also emphasized the importance of the concepts of sharing and solidarity. This means that sharing comes to the fore. In Yunus Emre's thoughts, spiritual wealth is emphasized rather than material wealth. This shows that unlike the general consumer society, it advocates an economic order where people live in sufficient quantities and their material needs are limited.

Yunus Emre is a comprehensive thinker who can be studied not only in certain areas but also in many areas. As you read it from different fields, it will be noticed that it tells more than was thought. Looking at his works and thoughts from a multidisciplinary perspective will therefore yield beneficial results. Yunus Emre's language, poems and thoughts are open to research in many fields of social sciences. The fact that the studies are interdisciplinary will bring about being versatile and will increase the quality of the studies. In this study, evaluations were made on the history of literature, poetics and economic-political studies on Yunus Emre. An attempt was made to create a holistic view over the evaluations made and it was tried to draw attention to the necessity of examining Yunus Emre through different disciplines.

Yunus Emre'ye Disiplinlerarasından Bakmak

Selin Zeyrek^{ID}

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya, Türkiye

ÖZ

Türk Kültürü'nün en önemli değerlerinden olan Yunus Emre'de, pek çok kişinin farklı yönlerden kendinden bir şeyler bulabileceği bir gerçektir. Yunus Emre herkes gibiyken aynı zamanda bilgeliği ile de pek çoklarına örnektir. Onu sıradan bir tarihî kişilik olmaktan çıkaran şey, benliğindeki birikim sayesinde birey ve toplumu yansıtabilme özelliğine sahip olmasıdır. Yunus Emre, bir taraftan söylemiyle insanı ve insana dair olanları gözler önüne sererken diğer taraftan topluma ve toplumun durumuna ayna tutar. İnsan ve onun etrafındaki yaşamsal-manevi temel unsurlar Yunus Emre'nin söylemine dâhil olur. Onun üslubu hem fark edilir derecede keskin hem de bir o kadar hassastır. İfadelerindeki edebî alt yapının sağlamlığı kendini açık bir şekilde hissettirir. Düşünsel arka planı ve temellendirmeleri de yine onun fikir temelini sağlamlığını kanıtlar. Dünyaya ve inanca olan bakışı onu döneminin ötesinden sadece bugüne taşımakla kalmamış, geleceğe de taşımaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, Yunus Emre'ye yönelik yapılmış olan temel edebî ve düşünsel incelemeler odak alınmış, bu değerlendirmelere yeni yorumlar getirilerek ortak referans noktaları belirlenmiştir. Belirlenen hususların yeni bakış açıları ve farklı alanlar açısından değerlendirilebileceği ifade edilmiş, Yunus Emre'yi sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinden ele almanın gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihi:

Alındı: 09.04.2023

Düzeltilmiş hali alındı: 27.05.2023

Kabul edildi: 01.06.2023

Çevrimiçi yayınlandı: 30.06.2023

Makale Türü: Derleme

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, edebiyat tarihi, poetika, ekonomi-politik

© 2023 SAÜTAD Tüm hakları saklıdır

1. Giriş

Yunus Emre'nin hayatına dair çok az belge olmakla birlikte çoğu velî gibi onun da geçmişiyle ilgili detaylar menâkıbnâme veya velayet-nâmelerden edinilmiştir. Şahsına özel bir menâkıbnâme henüz bulunmasa da Yunus Emre'yle ilgili bazı bilgilere *Hacı Bektaş Veli Velayet-nâmesi*, *Vakıat-ı Uftade*, *Bahsü'l Velayet* gibi kaynaklardan erişmekteyiz (Güzel, 2014, s.662). Burada *Bektaşî Velayet-nâmesinin* 15. yüzyılda Uzun Firdevsî tarafından özellikle Hacı Bektaş mensupları arasında yaygınlaşmış olan ve halk rivayetlerinin bir araya getirilmesinden oluşan bir eser olduğunu belirtmek gerekir (Gölpınarlı, 2006, s.11). *Velayet-nâmede* bazı anakronik hatalar olduğu ileri sürülmekle beraber Yunus Emre'nin ne *Divan'*nda ne de *Risale'*sinde bahsi geçen Hacı Bektaş'ın mensubu olmadığı, iki eserindeki referanslardan hareketle Mevlana silsilesine yakın olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır.

Yunus Emre'nin hayatı, halk içinde de şüireştirilmiştir. Sezai Karakoç için o; halk adına tüm yaşantısıyla başlı başına bir "epope"dir (2011, s.25). Çünkü halk, tüm büyük insanların yaşamından bir epope oluştursa da bazı realist çizgiler yerinde kalır. Ancak Yunus Emre'nin hayatını halk tamamen "epopeleştirmiştir". Bu anlamda Yunus'un gerçeği aslında halkın yardımıyla sembollerin ardında gizli kalmıştır. Büyük insanın gündelik ayrıntılardan ziyade, sembolleri yaşıyor oluşu da buna bağlanır. Semboller yalınlaşınca ardında realist çizgiler kalır. Yalan sembolleştirilemediği için de dolayısıyla epopeleştirilemez. Bu açıdan Yunus Emre halkla bütünleşmiştir. Nerede olduğu bilinmese de bir medrese eğitimi olduğu anlaşılan, tekke eğitimini Tapduk Emre'nin yanında aldığı *Velayet-nâme'*de geçen Yunus Emre'nin halkı kucaklayıcı dili sözlü kültür geleneğinden günümüze kadar canlılığını korumuştur.

Şiirlerinin edebî ve tarihî yönden, yine eserleri ile düşüncelerinin de tasavvufî ve felsefî açıdan sıklıkla masaya yatırıldığı Yunus Emre'yi farklı disiplinlerden okuyabilmek onun derinliğinin ve zenginliğinin ispatı niteliğindedir. Bu bağlamda Yunus Emre hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak bu disiplinlerden parçalar taşıyan bir kişilik olarak düşünüldüğünde sosyal bilimler için önem teşkil eden bir konumdadır. Yunus Emre'yi tam anlamıyla bir tasavvufçu veya edebiyatçı olarak

kimliklendirmenin ötesine geçip onu disiplinlerarası ve disiplinlerarası manada ele almanın anlama ve yorumlama manasında faydalı olacağı ise su götürmez bir gerçektir.

Bu çalışmada Yunus Emre'ye dair edebiyat tarihi, yazınsal unsurlar ve ekonomi-politik bakış ele alınarak ortaya çıkan resim üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılmış; bu doğrultuda Yunus Emre'nin çok disiplinli perspektiflerden okunabilirliği üzerinde durularak bahsi geçen dikkatte bir yorum sunulmak istenmiştir. Araştırmanın verileri; nitel araştırma bağlamındaki literatüre (alan yazına) dayalı betimsel modellerle tasarlanmış olup, veri toplama yöntemlerinden biri olan belge incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler üzerinden bütüncül bir bakış oluşturulmaya çalışılmış ve Yunus Emre'nin farklı disiplinler üzerinden incelenmesinin gerekliliğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

2. Yunus Emre Adına Dair

Emre adının kökeniyle ilgili olarak çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Günümüzde yaygın olsa da eskiden isim olarak çok az kullanılan "emre" kelimesi etrafında pek çok görüş vardır. "emre" kelimesini Macarca "âşık" anlamına gelen bir kelimeyle birleştirmek maksadıyla kelimeyi "imre" olarak okumak bunlardan biridir. Bu manada kelimenin "âşık" dolayısıyla da "şair" anlamı olduğunu söyleyenler bulunur. Bu düşünceyi oldukça duygusal ve dayanağı olmayan bir çıkarım olarak görenlerse eski metinlerde "imre" şeklinde bir okunuşun bulunmadığından söz edilir. Kelimenin tam açıklamasının herhangi bir sözlükte yer almadığını iddia edenler, *emrenin* eski Türkçede "büyük birader" ve "kardeş" anlamlarında kullanıldığını öne sürerler. Çeşitli şeklerde yazıldığı söylenen *emre* kelimesinin Türk şeyhlerinde "ata, baba" gibi sıfatlarla birlikte kardeş anlamında "ahi" kullanımı olduğu da hatırlatılarak "ahi" lakabının Türkçeleşmiş bir karşılığı olduğu da ifade edilir (Köprülü, 2016, s.362). Abdülbaki Gölpınarlı "âşık" anlamına gelen "Emre" isminin sadece Yunus ve şeyhi Taptuk'un takma ismi olmadığını söyleyerek Hacı Bektaş ile halifesi Said'e de Emre denildiğini belirtir (2006, s.14). Salihli ve Kula arasındaki Emreköyü denilen yerde Şeyh Emre'nin yattığını, yine aynı köyde Ömer Emre şahsının bir zaviyesi olduğunu ve Akşehir'de de Gevher Emre adlı bir yatır olduğunu ifade eder. Tasavvufi sözlerden oluşan *Sohbet-Nâme*'de "Emre"nin "Elâmire" şeklinde geçtiğini; Anadolu'da pek çok "Emre, Emrem, Emrecik, İmre" isimli köylerin varlığına işaret eder. Hatta 15. ve 16. yüzyıllarda bu lakabı kullananların da sadece Yunus'un tesiriyle olduğunu ileri sürer.

"Birader", "ağabey", "âşık", "ahi" ve Faruk Timurtaş'ın ifade ettiği gibi "amrak" (sevilen) gibi karşılıkları olduğu iddia edilen "emre" kelimesinin bütün bu görüşlerin dışında; Yunus Emre'nin gezgin bir derviş olmasından yola çıkılarak Farsça "hemrâh" kelimesinden geldiğini ortaya koyanlar da mevcuttur. Yalnızca Eski Anadolu-Rumeli Türkçesi ile 14. ve 15. Yüzyıllarda karşılaştığımız, başka Türkî dillerde bulunmayan *emre* kelimesinin kaynak olarak Farsça *hem-râh* - *hem-reh* 'yoldaş' kelimesinden geldiği iddia edilir: "*Yunus Emre* 'Yunus Yoldaş' demektir. Farsça sözlüklerde *hemrâh*'ın 'yoldaş, yol arkadaşı' ve 'yakın arkadaş, canciğer arkadaş' dışında bir anlamı gösterilmiyor" (Tezcan, 2012, s.133). Andreas Tietze'nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*'nda da (2002, s.718) Emre ismi Emrah ismi ile birlikte "'şahıs isimleri' < Fa. *ham-râh* / *ham-rah* 'yoldaş, refik, baştaki /h/'nin düşmesi için kırş. emsel." olarak geçmektedir.

Bektaşî ananesinde, Hacı Bektaş Veli'nin Rum diyarına geldiği esnada pek çok mutasavvıf arasında "Emre" isminde "kuvvetli velayet sahibi" bir şeyh (kimi kaynaklarda er olarak geçmektedir) olduğunu duyduğu ve aralarında geçen diyaloglar sonucunda bu kişinin "Tapduk Emre" adını aldığı ifade edilir (Köprülü, 2016, s.360-363). Yine civar köylerden birinde çiftçi olan Yunus'un kıtlık ve fakirlik sebebiyle yolunun Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına düştüğü, önceleri sadece rızık isteyen bu kişinin sonunda asıl olan şeyin himmet olduğunu anlamasıyla geri döndüğünde; nasibini almak üzere Tapduk Emre'ye gönderilerek kırk yıl orada oduncu olarak kaldıktan sonra "kilidinin açıldığı" rivayet edilir. Menkıbelerde Yunus Emre'nin Hacı Bektaş'ın bizzat kendisiyle değil adamlarıyla görüşmesi temel alınarak onun Hacı Bektaş'la çağdaş olmadığını öne sürülür (Karakoç, 2011: 30). Yunus Emre'yi şiirlerinde; Kul Yunus, Âşık Yunus, Yunus Emrem, Miskin Yunus, Derviş Yunus, Bî-çare Yunus, Koca Yunus veya sadece Yunus mahlaslarıyla görürüz. 13. ve 14. yüzyıllar arasında yaşayan Yunus Emre,

Mehmet Fuad Köprülü için: “*Divan*’ındaki eserlerinden anlaşıldığına göre, uzun müddet Hak yoluna erişmeye çalışmış fakat bu emeline ancak Tapduk Emre’ye mürit olduktan sonra muvaffak olabilmıştır” (2016, s.370). *Divan*’ında Tapduk Emre’ye beslediği sevgi ve bağlılık yer yer kendini göstermektedir. 13. yüzyılda Anadolu’daki tasavvufi cereyanların etkisiyle, Tapduk Emre ile Orta Asyalı bir Türk şeyhi olan Sinan Efendi’nin (Ata) -Cengiz istilası üzerine Anadolu’ya göç eden ve Yesevi dervişi olduğu düşünülen Buharalı bir şeyh- derviş ananesi referans alınarak Yunus üzerindeki Ahmet Yesevi etkilerinden de bahsedilmektedir.

Yunus, uzun yıllar şeyh tekkesinde manevi olgunluğa erişmeyi bekleyip “keramet menkıbeleri” dillerde dolandıktan sonra Tapduk izniyle dergâhtan ayrılıp memleket memleket gezer. Yazdığı menkıbelerin bütün Anadolu’ya yayıldığını dünya gözüyle görebilen ve şeyhinin en bilindik halifesi olan Yunus Emre’nin etrafında şeyhi öldükten sonra dervişler toplanır. 1300’lü yılların başında (hicri 707) vefat ettiği kabul edilen Yunus Emre’nin okuryazarlığı meselesi üzerine çeşitli yorumlar bulunur. Ancak eserlerinin genelinden hareketle tefsir, hadis, kelim, tasavvuf gibi İslami ilimleri okumuş; aruzla şiir deneyecek kadar edebi bilgisinin olduğu; Şirazlı Sadi’nin bir gazelini Türkçeye çevirecek kadar Farsça bilen; Arap, İran ve Yunan mitolojilerinden haberi olan bir mutasavvıf şair olarak görüldüğü belirtilmelidir (Güzel, 2014, s.667). Gölpınarlı’ya göre: “Yunus, Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisinden Kur’ân-ı Kerim’deki peygamberlerin kıssalarından, hususiyetlerinden, Uveys, Huseyn b. Mansur, İbrâhim b. Edhem gibi erenlerden, hatta Nasûh, Şeyh-i San’an gibi hikâyelere kahraman kesilenlerden, sûfî menkıbelerinden, Leylâ-Mecnun, Ferhad-Şirin ve Husrev gibi İslami klasik edebiyata geçmiş âşıklardan bahseder” (2006, s.12). Onun şiirlerinin çoğu hece vezniyle yazılmakla birlikte aruz ölçüsüyle yazdığı şiirleri de kendi dönemine göre oldukça iyi kullanır. Halkın diline son derece ehemmiyet vermesinin yanında Arapça-Farsça söz ve terkipleri de kusursuz bir şekilde dile getirir. Küçük nefes, nutuk ve ilahiler yazsa dahi okuryazar olmayan birinin *Yunus Divanı*’nın başındaki neredeyse beş yüz beyitten fazla olan mesneviyi yazması pek mümkün değildir: “Onun eserlerinde evliya [ermişlerin] ve enbiya [peygamberlerin] menkıbelerini, eski İran mitolojisini, hatta o devir ilminin umumi telakkilerini pekiyi bildiğine dair çok açık işaretler vardır” (Köprülü, 2016, s.381). Ayrıca Mevlana’nın Farsça şiirlerinden etkilenecek kadar Acem edebiyatını tanıdığı, bu sayede Mevlana etkisinin kendisinde açıkça görüldüğü de ifade edilir.

14. ve 15. yüzyılda pek çok mutasavvıf arasında şöhreti yayılan Yunus Emre; başta Bektaşî büyükleri arasında, 16. yüzyıldan itibaren yazılan tarih ve tercüme kitaplarında önemli bir mutasavvıf olarak zikredilir. Ayrıca Şeyhi İbrahim Efendi, Niyazi Mısri, Bursalı Şeyh İsmail Hakkı gibi isimlerin Yunus Emre’yi yücelttiği bilinmektedir. Öte yandan hece vezniyle yazan Yunus Emre İran şiiri taraftarları tarafından halk dili, halk vezni ve halk zevkine sahip üslubu üzerinden eleştirilmiş; şüara tezkirelerinde diğer aruz vezniyle yazan mutasavvıflardan söz edildiği halde kendisinden söz edilmemiş ya da kendisine birkaç satır ayrılarak eserlerinin şiirden çok tasavvufi ilahiler olduğu ifade edilmiştir. Ancak Yunus Emre’nin halk içindeki şöhret ve itibarı önce Anadolu ve Rumeli sahasına ardından da günümüze kadar uzanıp geniş coğrafyalara yayılmıştır.

3. Yunus Emre ve Poetikası Üzerine

Yunus Emre *Divanı*’nın 14. ve 15. yüzyıllarda yazılmış eski bir nüshasıyla karşılaşılmasına rağmen son asırların ürünü olan pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Bilinen en eski metinleri ilahiler oluşturmakla birlikte çeşitli zaman dilimlerinde farklı yerlerde Yunus adına kaydedilmiş olanları da mevcuttur. Eserinin dil mahiyetinin Azeri lehçesine yakın olduğu, Eski Oğuzcanın gelişmiş bir şekli olan Eski Anadolu Türkçesi olduğu söylenebilir. *Yunus Divanı*’ı (10-12 bin mısra) İran geleneğindeki mesnevi ile gazel örneklerini bulundurmanın yanında halk edebiyatının en eski ve yaygın koşma çeşitleri olan murabba ile musammatlardan oluşan, hece ölçüsünün ağırlıkta olduğu bir eserdir. Divanın başında gelen mensur bir mukaddimeden sonra mesneviyat yer almaktadır. Kendi içinde bölümlenen mesneviyat, tasavvufi ahlak kaidelerinden izler taşıyan meseleleri konu alır. Mesnevi ve ilahilerinin bir kısmı didaktiktir. Edebi sanatların kullanıldığı ve sembolik mananın da kendine yer bulduğu divanda, tarihi kişiliklerin hikâyeye üslubuyla sunulduğu; sanatlî tasvir tarzının ise dikkat çektiği söylenebilir. Acem aruzunun o dönem için dile uygun olmayışı sebebiyle teknik manada

kusurlu görülen ahlaki parçalardan başka yine aruz denemesiyle yazılmış küçük bir münacat ve ardından da kafiyelerin son harflerine göre sıralanmış ilahiler yer almaktadır. İnsani unsurların ve vahdet-i vücud felsefesine ait parçaların yoğunlukta olduğu bu ilahi, nutuk ve nefesler onun en şahsi ve yaygın eserleridir. Hece ölçüsüyle (8li, 10lu, 11li, 12li, 14lü, 16lı) ve samimi bir dil kullanmakla beraber “eski”yi çok iyi bilen Yunus Emre’nin eserinde gerek açık gerekse örtük olarak tarihten izler bulmak mümkündür.

Kimi zaman “şeriat edebinden korktuğu için daha fazla izah-ı hakikat demeyeceğini” söyleyen Yunus Emre, çoğunlukla cezb halinde bu düşüncenin dışına çıkar. “Yunus Emre’nin birçok şiirinde ‘avâma ifşa-yı hakâyık olunamayacağı’ fikri tekrar edildiği halde, gariptir ki kendisi bundan çekinmemiştir” (Köprülü, 2016, s.427). Yunus Emre’nin aşk mezhebi dindir ve şeriat ehli bu menzile erişemez; milleti diğer milletlerden, din ve diyaneti de mevcut dinlerden ayırır; “namazsız ve abdestsiz dost mihrabına” varmasına itiraz edenlere de elbette bir cevabı vardır:

Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram namâzumu
Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyâzumu

Hak’dan artuk kimse bilmez kâfir müselmân kim durur
Ben kıluram namâzumu Hak geçürürse nâzumu

Ol nâzı dergâhda geçer ma’nî şarâbından içer
Hicâbsuz cân gözün açar dost kendü siler gözümi (Tatçı, 2008, s.283).

Yunus Emre için ehli-i zâhir yalnızca “bilme iddiasında”dır. Oysa hakikat yolunu bulmak görüldüğü kadar kolay değildir. Maksuda giden yolda pek çok sıkıntı ve tehlike vardır. Hakikat içinse idraki ve vecdi yaşamak gerekir:

Hakikatün ma’nîsin şerh ile bilmediler
Erenler bu dirligi riya dirilmediler

Hakikat bir denizdür şer’atdur gemisi
Çoklar gemiden çıkup denize tamladılar

Bular geldi tapuya şer’at tutdı turur
İçerü girübeni ne varın bilmediler

Dört kitâbı şerh iden ‘âsîdür hakikatde
Zirâ tefsîr okuyup ma’nîsin bilmediler (Tatçı, 2008, s.31).

Bu sebeple zahir ehli “âşık” dilinden anlamaz ve onun halini bilmez. Sade ve samimi diliyle pek derin hususlara şiirlerinde ruh veren Yunus, aslında anlamayacak olanlara bunu anlatmanın faydasız olduğunu da bilir:

Yûnus olma câhillerden irak olma ehillerden
Câhil ne var mü’minise câhillikden kalur degül (Tatçı, 2008, s.126).

Ancak cahil hocaların varlığından uzun uzadıya bahseder. Hoca ve derviş arasında bulunan farka dikkat çektiği de olur:

Dostdur bizi okıyan üstümüze şakiyan
Şimd’üç buçuk okıyan derin dânişmân olur

Dânişmânun câhili onamaz dervîşleri
Dervîşile dânişmân yavlak arışgan olur

Bir niçenün gönline şeytânlar tolup durur
Erenler semâ’ına bunlar gülüşgen olur

Dânişmân oldı geldi okıduğında buldı

Ehl-i derd dervîşlere cânı karışgan olur (Tatçı, 2008, s.56)

Tabii dervîş geçinenler, eline fırsat geçtiği anda haramı helal görenler, şeyhliği bir kazanç kapısı olarak görenler de Yunus Emre'den payını alırlar:

Ben dervîşem diyenler harâmı yimeyenler
Harâmın yinmediği ele girinceyimiş" (Tatçı, 2008, s.98)

Taşum biliş içüm yâd dilüm hoş gönlüm mürted
Yavuz işe eyü ad böyle fitne kanda var

Taşum göyner içüm ham dirliğüm budur müdâm
Yol varmadum bir kadem 'Arş'dan virürem haber

(...)

Dakındum şeyhlik adın kodum ma'sûk tâ'atın
Virdüm nefsin murâdın kanı Hakk'ıla bâzâr (Tatçı, 2008, s.34).

Yunus Emre'nin maksudu bilme yolunda ehl-i zahire karşı tavrı, ilim hususunda idrakın önce "kendi"ne yönelik olması üzerinden okunmalıdır. Zahiri ulemaların öğrettikleri, asıl olan "insanı bilme" ilmine yetmez. Bu hakikat yalnızca "aşk" yolu ile olacaktır. Bunu dile getirmenin en güzel yolu ise şiidir.

Yunus Emre çeşitli görüşlerce kimi topluluklara ait olarak düşünülmüş ve bu çerçevede okunmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Sezai Karakoç, Yunus Emre'nin "hiçbir dar ekolün adamı" olamayacağını söyler: "O, sadece ve derin anlamda bir İslâm şairi olduğunu bilmektedir. İslâmın belli başlı prensip ve motiflerini şiir imajları içine yerleştirmek için çalışır. İnandığı ve onsuz olamadığı islâmı, en sâde, fakat en güçlü deyişler içinde halka yaymaktır ideali. (...) Bütünüyle Yunus Emre'nin şiirleri bir insanı islâmî telkin tesirine alır. Ve baştan sona bir bütünlük içindedir. Bu şiirler, tüm olarak, islâmın duyuş, düşünce ve inanç âlemini çizer" (2011, s.20). Şair olduğunu unutmadan bunu yapan Yunus Emre, şiirin "ödev ve sınırını" da her daim aklında tutmaktadır. Yunus Emre, çağındaki ilahi hareketlere aynı mesafede saygılı davranmış bir halk ozanıdır. Onun için ne bir tarikat ne de bir şahsı yüceltmek önemlidir. Tapduk Emre'nin yolunun doğru olduğunu eserlerinde göstermeye çalışsa da asıl amacı "aşk"tır. Bu açıdan Yunus Emre'yi herhangi bir zümreye dâhil etmeye çalışmamak yerinde olacaktır.

Tapduk Emre'nin kapısına getirmedığı eğri odunlar gibi şiirlerinde realist çizgilerle ideali arayan Yunus, "gerçekliği" güzellik ile işleyip mutlak olarak sunar. "Sanatla din, yüksek planda uyuyor. Tolstoy'dan da bir adım ötesidir bu. Tolstoy, Kierkegaard'ın estetik plan dediği sanattan din planına sıçramış ve o planda estetiği, sanatı red ve inkâr etmiştir. Yunus'sa estetik planını bir haz planı olmaktan çıkarmış, o planı çekip din planına uzatmış ve yerleştirmişti" (Karakoç, 2011, s.35). Bu, hem en direkt hem de en zor yoldur çünkü hem sanatı hem de fikri barındırır. Her ne kadar ilk etapta katı bilginler tarafından şüpheyle karşılanırsa da, bunun toplumun geneli tarafından algılanıp kabul görebilmesi ise büyük bir meseledir. Yunus Emre; Maksud yolunda şiirle birleşen, halk sembolizmiyle de toplumda değer bulan bir kişiliktir. Şiirlerinde tabii unsurların kendisine şahit olduğu, tabiatın ortasında; mananın aklın dışına taşıdığı, bölünmez bir bütünü parçalarında yeniden kendini bulan bir Yunus'la karşılaşırız. Bu anlamda Yunus Emre'nin şiirindeki kendine haslık dikkati çeker.

Yunus Emre şiirinin özü, şiirin biçiminden önde gelir. İmajları son derece parlak ve canlı, yeri geldiğinde bir o kadar sakin ve soyuttur. Buna rağmen şiiri oldukça sadedir. Şiirindeki samimiyet, özlem, eksiklik, metafizik öğeler, haz, tabiat ve zaman unsurları Yunus Emre'nin hem iç hem de dış âleminden yansımaları ortaya çıkarır. Yunus Emre "Yunus" olurken hem halktan hem de kendi başınadır. Bir garip Yunus'un sözleri; onun sevgisini ve derdini anlatırken, herkesin derdini ve sevgisini anlatır hale gelir. Hem maziye hem anı, hem dine hem de dünyaya ait olanı dizelerinde harmanlayabilen Yunus; o dönemin "Bizim Yunus"uyken o göçtükten çok uzun yıllar sonra bile atide

hala “Bizim Yunus” olarak kalabilmiştir. Bu vesileyle Yunus Emre hem “yeniliğin” hem de “kendiliğin” şairidir.

Ömrün delim bir okdur yay içinde toptolu
Tolmuş oka ne turmak hâ sen anı atdun tut (Tatçı, 2008)

“Senin ömrün bir yay içinde dopdolu” diye başlayan beyitinde hayatla ölüm arasındaki ilişkiyi anlatır. Hayat tıpkı yay içinde gerilmiş bir ok gibidir. Hayatın gerginliği adeta bu gerilmiş oka benzer. Ancak elbette ok bir yere kadar gerilebilecek, bir noktadan sonra fırlayıp gidecektir. Dolayısıyla hayat geçicidir. Tahmin edileceği gibi hiçbir ok boş yere gerilmez, bir hedefi vardır. Dolmuş ok eğer hayatı imliyorsa görünen o ki hedef de ölümdür.

Yunus Emre’nin ayrıntılara yoğunlaşan şiirleri bitmek bilmez. Örneğin “Dertli Dolap” şiirinde şairin kendini ait hissetmediği bir dünyada şiirle kendini ifade etmeye çalıştığını görürüz. Bu şiirde bilinçaltı ve semboller hemen göze çarpar. Özü tabiatla olan dolap, dünyada rahat bulamayıp inler durur. İnilti sesi, ses ise ritmi doğurur. Birçok şiirinde olduğu gibi bu şiirde de Yunus Emre’nin suyu, göğü, toprağı kullandığını görürüz. Şiirde dolapla şekil, su ile öz, inilti ile ses ortaya çıkar. Din, ideoloji ve değer hükümlerini işaret eden şiirlerindeyse anlam, ses ve şiir kuruluşunun oluşturduğu etkiyle dizelerine ruh kattığına şahit oluruz.

4. Bir Başka Açıdan Yunus Emre

Literatürde çoğunlukla edebiyat, tarih ve tasavvuf nezdinde ele alınan Yunus Emre’nin; felsefe, kültür, etik ve ekonomi-politik açıdan da değerlendirilebileceğini vurgulamak amacıyla yapılan çalışmalara da ihtiyaç duyulduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bu bağlamda felsefenin hayatla olan ilişkisindeki ekonomi-politiğin önemine eğilen ve Yunus Emre’yi izonomi temelinde okuyan çalışmalar dikkate değerdir. Bu ilişkiyi anlamak için öncelikle izonominin ve bahsi geçen bağlantıların Yunus Emre ile olan noktalarının açıklanması yerinde olacaktır.

İzonomi kavramı, Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü’nde: “**isonomia (ισονομία)**: eşit pay, eşit ağırlık, denge” (Petters, 2004, s.172) olarak karşılık bulmaktadır. İyonya’da fikrin ötesinde bir gerçeklik olarak görülen izonomi, hükmetme manasındaki bir hâkimiyetin olmadığı anlayışına dayanarak, bu gerçekliğin de demokrasiden farklı olup özgürlük ve eşitliğin sağlanması yönünün olmasına temas eder (Karatani, 2018, s.28-31). İzonomide insanların birbirleri üzerinde tahakküm kurmayıp kendilerine yetecek kapasitede bir yeri işleyebilmelerine imkân sağlayan bir düzen söz konusudur. Bu sebeple İyonyalılarda ekonomik olarak herkes eşit ve kendi toprağını işler bir pozisyondadır. Bu şekilde kimsenin kimse üzerinde bir hâkimiyeti söz konusu değildir. Bu izonomik ilke hususunda Yunus Emre’nin “birikimi dağıtmaya çalışması” dönemin toplumsal yapısı üzerinden onu okumaya fırsat verir.

Yunus Emre’nin Bağdat Sûfliği, Gezgin Dervişlik ve Horasan-Nişâbur Melâmîliği etrafında gelişen tasavvufi yönelimine dikkat çekilir. Bağdat Sûfliği’nde “tevhid” merkezinde “keşif” ve “deneyim” yolu ile bilgiyi arama, Allah dostu olma ve Allah dostu olanlarla bunun mümkün olacağına inanma düşünceleri mevcuttur (Karamustafa, 2017, s.31-33). Pek çok dünyevi duygudan kendilerini alıkoyarak mutluluğa ulaşabilecekleri düşüncesi söz konusudur. Sûflilerin “yalnızlık” odağındaki manevi hazı arayışında oluşlarının sonraki dönemlerde toplumun belirli hususlarına uyum sağlama yönünde değiştiğini söyleyenler de bulunmaktadır (Ocak, 2011, s.71-75). Gezgin Dervişler, 1200-1500 yılları arasında Kalenderîlik ve Haydarîlikle birleşip Anadolu’dan Hindistan’a kadar uzanan bir yapıyı meydana getirirler. Bu grubun yaşantılarında tekke de yer almaktadır. Toplumsal yaşamınsa ilahi olanla arada mesafe bıraktığını düşünerek yasa ve toplumsal unsurlara karşı duruşludurlar (Karamustafa, 2019, s.23-28). Dünyevi ve sosyal ihtiyaçlara sırtlarını dönmüş, kazanca karşı olan ve geçinmek için yardıma muhtaç bir yapıları bulunmaktadır. Son olarak Anadolu Melâmîliğine kadar giden Horasan-Nişâbur Melâmîliği, tüm odağını nefis üzerine kurarak ihlası önemseyen bir nefis gözetimine önem verir. Gösteriş ve hazdan uzak, görünüş itibarıyla de belirgin bir yapıları olmayan Melamiler, meslek sahibi ve sosyal hayatta topluma uyumlu yaşarlar. Melamilerin maddi birikime

karşı mesafelerindeki orta yolunsa: “Anadolu Selçuklu zamanında genel olarak fütüvvet veya Ahi teşkilatlarında kazancın *verilmesi* ve *dağıtılmasıyla* (sofra kurmak vs.) bulunduğu söylenebilir” (Göçer, 2017, s.470-471). Melâmîlerin kendilerine yeten ve bağımlı olmayan bir duruşları söz konusudur.

Yunus tipi Melâmîliğin; İyonya’daki Antik felsefenin izonomik ilkesinin, Sokrates sonrası Stoacıların “bilge”siyle ve Hıristiyanlık Anadolu’sundaki “aziz”in bir sentezi olduğunu ileri süren Göçer (2021, 32) eşitlik ile aynılığın bir yönüyle felsefi bir kavram bir başka yönüyle de evrenselliğe ulaşmış bir durum olduğunu ifade eder. Melâmîlikteki iç gözetimin Allah ile olan yakınlığının Yunus Emre’nin bakışıyla örtüştüğü söylenebilir. Allah’ın “gönülde” olan varlığı, “gönül yıkanın” O’na karşı geleceği düşüncesi bu anlamda örnek teşkil eder: “İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkarısa” (Tatçı, 2008, s. 243), “Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namâz degül” (Tatçı, 2008, s.422). Allah’ı en yakında, gönülde; yerde, gökte, her yerde görmesi de “yatay mesafe” ile ilişkilendirilebilir.

Yunus Emre’nin söylemleri, dönemine göre kapsayıcı ve birleştiricidir. Kendisinin düşünceleriyle yaşam şekli de örtüşür niteliktedir. Sözlerinin ve eylemlerinin her daim arkasında, kendi yolunda ve “yalansız” bir düsturu vardır: “Yûnus ko yalan da’vîyi gel arıta ko sivâyı” (Tatçı, 2008, s.268). Yine o dönemin de kendine göre bir özgürlük anlayışı olduğu söylenebilir. Kara budunun vergileme usulüyle eşitliği bozması durumunda başka yere göçebilme durumu bu özgürlük anlayışını açıklar. Ak budundaki birikimin kara budundaki iç vergiye dönüşmesiyle köylünün elindekiler azalıp yoksullaşınca konargöçer yapıyı sıkıntıya sürükler. Bu anlamda Yunus Emre, kendi eşitliğini sağlamak için “birikim”ini; benlik, madde, anlam-mantık, statü-itibar ve Farsça dil-lisan olarak dağıtacaktır (Göçer, 2021, s.45).

Yunus Emre’nin şiirlerinde “ben” ve “benlik” vurgularına yer yer rastlanmaktadır. Bu da onun birikiminin benlik üzerinden deyim yerindeyse akmasıdır. Benliğiyle kendine ulaşan, kendini bilen ve kendini bulduğunda manayı bulmuş olan Yunus, benliğin içindeki dünyevi dürtülerin (nefs gibi) birikim eylemlerinin de farkındadır:

İşk kadehinden içüp nefis dileğinden geçüp
Hak yolına er gibi turmayan ‘âşık mıdır (Tatçı, 2008, s.30).

Yunus’un Hacı Bektaş Veli’den Tapduk Emre’nin kapısına kadar uzanan ve buğday ile başlayan yolculuğu, maddi bir unsur olarak hatırlanabilir. Yaşayabilecek kadarını yeterli görerek maddi varlığı itmez ancak diğer dervişler gibi hem görünüş hem de yaşam şekli olarak bir birikime sahip olmadığı eklenmelidir. Yunus Emre, “saygınlık” ve “itibarlılık” meselelerine mesafeli duruş sergileyerek “beylik” kibire de kafa tutar.

Farsçanın hem resmi dil hem de şiir dili olarak ak budun tarafından kullanılması Yunus Emre’de Türkçe Nefes olarak karşılık bulur. Her ne kadar Arapça ve Farsçayı kullanmadığını söyleyemesek de karşımıza bir kült olarak Yunus Türkçesi çıkar. Çünkü Türkçe konuşmak aynı zamanda çalışarak kazanan ahillerle, çiftçilerle ve göçebelerle kucaklaşmaktır.

5. Sonuç

Anadolu Selçuklu Devleti’nin son, Osmanlı Devleti’nin ise ilk dönemlerinde yaşamış olan Yunus Emre, Horasan-Nîşâbur Anadolu Melâmîliği hattında değerlendirilmektedir. Halktan biri olan Yunus’un dünyaya dair pek çok şeye uzak durması ve ilahi olana bakış açısı onu pek çoklarından ayırmaktadır. Gönül-dost-ilah olana verdiği kıymet onu “bir” olana yönlendirmiştir. Manevi olanın dışındaki hiçbir otoriteyi ciddiye almayı ona bir özgürlük alanı oluşturur. Dost olanın gönlünde ilahi olanı buluşu ve bütün ötekileri benimseyen tavrı eşitliğe bakışını gözler önüne serer.

Yunus Emre’nin eserlerinin dil, edebiyat ve tasavvuf yönünden zenginliği su götürmez bir gerçektir. Türkçenin temsili olarak kabul görmüş, edebi gücünün son derece açık olduğu dizeleri ve düşünsel alt yapısı ile manevi olanı yansıtmaya biçimiyle Yunus Emre; külliyatı ile defalarca incelenebilecek bir muhtevaya sahiptir. İnsanı ve insana dair olanı ciddiye alan Yunus Emre, bunu yaparken maneviyatı merkeze almış ancak kendi içinde çok hassas bir dengeyi de kurmayı başarmıştır.

Yunus Emre üzerine yapılan çalışmaların tasavvufi ve edebi yönünün genellikle belirli çerçevelerde ele alındığını söylemek yanlış olmaz. Yapılan çalışmaların nitelik boyutunun kendi ekseninde tartışmaya açık olup olmadığı elbette tartışılabilir. Ancak Yunus Emre üzerine irdelenecek konuların farklı perspektiflerden ele alınması gerekliliği de önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle çok disiplinli bir yöntemle Yunus Emre düşüncesinin üzerinde durulması son derece özgün sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Yeni açılarla yeniden değerlendirilen bu çalışmalarla, disiplinlerarası ve disiplinlerarası girişimlere fırsat verilerek Yunus Emre'nin kapsamlı ve geniş bir şekilde anlamlandırılması mümkün kılınabilmektedir. Bu anlamda interdisipliner çalışmaların artırılması, Yunus Emre gibi geniş pencerelerden okunabilecek bir değeri belirli kalıpların arasına sıkışıp kalmaktan kurtaracaktır. Sosyal bilimlerin pek çok alanında yorumlanabilecek kadar hacimli bir fikir dünyasına sahip olan Yunus Emre, yeniliklere açık bir kaynak olarak varlığını korumaktadır.

Kaynakça

- Göçer, K. (2021). *Yunus Emre aslında ne dedi*. Lejand Kitap.
- Göçer, K. (2017). Ahiliği potlaç kültürü üzerinden yeniden düşünmek. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 465-476.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güzel, A. (2014). *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı*. Akçağ Yayınları.
- Karakoç, S. (2011). *Yunus Emre*. Diriliş Yayınları.
- Karamustafa, A. T. (2017). *Tasavvufun oluşumu*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karatani, K. (2018). *İzonomi ve felsefenin kökenleri*. Çev. Ahmet Nüvit Bingöl, Metis Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2016). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. ALFA Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011). *Osmanlı sufiliğine bakışlar*. Timaş Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan felsefesi terimleri sözlüğü*. Çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık.
- Tatçı, M. (2008). *Yunus Emre divanı*. H Yayınları.
- Tezcan, S. (2012). Yunus Emre'nin Adı. Ed. Ahmet Yaşar Ocak *Yunus Emre içinde*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügatı*. Ed. Semih Tezcan, Emine Yılmaz, Nurettin Demir. Cilt 1, A-E. Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım.
- Türkçe Sözlük*, (2019). haz. Şükrü Halûk Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları	Makale tek yazarlıdır.
Çıkar Çatışması Bildirimi	Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.
Destek/Destekleyen Kuruluşlar	Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.
Etik Onay ve Katılımcı Rızası	"Yunus Emre'ye Disiplinlerarasından Bakmak" başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.
